

ביאורים

הר"ן לימד אותנו שכאשר חומר מורכב מיסודות שונים הוא יהיה בעל תכונות שונות מהיסודות עצמם. הסיבה לכך היא שכל יסוד משלים את חברו וביחד הם יוצרים חומר בעל תכונות חדשות. כלל זה תקף במיוחד לגבי ציבור שככלל מורכב ממגוון של אנשים. ידוע הרמז מגורי האר"י שהמילה 'ציבור' היא ראשי תיבות: צדיקים בינונים ורשעים. לעולם ציבור הוא חשוב ומרומם וצריך להתייחס ולדבר אליו בכבוד.

דברים אלו הם הקדמה לנושא העיקרי עליו רצה הר"ן לדבר, והוא 'מעשה בראשית'. אך לאור דבריו הקודמים, המחייבים לדבר אל הציבור בכבוד, הוא נקלע לדילמה. מחד, אם הוא יודע מה מהותו של 'מעשה בראשית', הרי שאסור לו לדבר בציבור על נושא עדין זה, שעלול להיות מובן בצורה לא נכונה ולגרור להרס וחורבן רוחני. מאידך, אם אינו יודע מהו מעשה בראשית והוא מדבר לפני ציבור על כך, הוא מזלזל בציבור וחושבם לפתיים המאמינים לאמירותיו חסרות התוכן.

נוסף לכך, אם ידבר על נושא שאינו מבין בו הוא לוקה במידת הגאווה המקולקלת. אדם שמתגאה על הציבור סופו להיות מושפל משתי סיבות:

עונש - מידתו של הקב"ה היא להעניש מידה כנגד מידה.

חוקי טבע - 1. כל בריאה בעולם נבראה עם תכונות מסוימות. כאשר אנו שמים חומר במקום שאינו טבעי עבורו, הוא שואף לחזור למקום הטבעי שלו. למשל, לפי חוקי הטבע המים תמיד שואפים להגיע למקום הנמוך ביותר. ולכן, אף אם נשים את המים במקום גבוה הם תמיד יחפשו את הדרך לזרום למטה. חוק טבע זה נכון גם במערכות יחסים בין בני האדם. כאשר האדם יוצא ממקומו הטבעי, הוא לא יישאר שם זמן רב מכיוון שהמציאות תחייב אותו לשוב למקום הטבעי. לאור חוק זה, גם אדם שמשפיל עצמו יתר על המידה, יחזור בסופו של דבר למקום הראוי לו.

2. חוק טבע נוסף הוא שכל דבר עליון נמשך כלפי מטה בסופו של דבר. שני היסודות העליונים, האוויר והאש, צריכים לשוב כלפי מטה. באוויר אנו רואים זאת על ידי ירידת הגשמים, ואילו באש אינו רואים זאת, שאם שם זמן רב מכיוון שהמציאות תחייב אותו לשוב למקום הטבעי. צריך להיות מושפל מטה.

הרחבות

• האם עשרה רשעים נחשבים למניין?

כן יתחייב המצא כלל ועדה חשובה מפרטים בלתי חשובים. ביטוי מעשי לחשיבותו של ציבור המורכב מפרטים חסרים, ניתן למצוא בדיון ההלכתי 'האם מותר לצרף אנשים שאינם שומרים תורה למניין?'

המשנה אומרת: "אין עוברין לפני התיבה, ואין נושאים את כפיהם, ואין קורין בתורה... פחות מעשרה". הגמרא לומדת כי המקור לכך שישנה קדושה בעשרה יהודים, נלמד מפסוק הנאמר בחטא המרגלים: "עד מתי לעדה הרעה הזאת" [במדבר יד, כז]. משה שלח שנים עשר מרגלים, אך יהושע וכלב לא חטאו. א"כ 'העדה הרעה' הם עשרת המרגלים שחטאו [מגילה כג:].

המרגלים הרשעים כפרו בהבטחת ה' להכניס את עם ישראל לארץ והמרידו את עם ישראל, ובכל זאת נקראו "עדה". מכאן לומד הרב משה פיינשטיין שניתן לצרף מחללי שבת למניין: "יש למילף (ללמוד) ממילא שסגי (שדי) באיכות כזה כהמרגלים שאף שהיו כופרים וגריעי (גרועים) ממחללי שבתות. אם הם עשרה... יכולים לומר קדיש וקדושה" [אגרות משה אורח חיים ב, יט]. (דברי הרב פיינשטיין הובאו באופן חלקי ובהמשך תשובתו סיג מעט את דבריו, לכן אין לפסוק הלכה למעשה מבלי לעיין בדבריו).

שאלות לדיון

"שמדוּתֵינוּ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְדָה כְּנֶגֶד מְדָה" - האם זו לא הנהגה קטנונית? האם מטרת התחתונים היא להגיע למדרגת העליונים, או שמטרתם היא רק להתרומם לכיוונם?

וזהו הענין הנרמז בחלֻבְנָה הנכנסת בסמי הקטרת, כי עם היותו ריח החלֻבְנָה מצד עצמו בלתי נאות, אֶפְשָׁר שִׁישׁ לוֹ כַּח לְעוֹרֵר וּלְהוֹצִיא אִיכוֹת הסמים האחרים ולעוֹרֵר בְּשִׁמְיֹותָם.

(ולכן) [וכן]. על צד המִשְׁל, אם יִמְצָאוּ בְּכָל אֶחָד פְּרָטִים בְּעֵלֵי חֶסֶד מִאֲשֶׁר יִכְבֹּד עֲלֵיהֶם הַכֹּחַ הַמְתַּעֲוֵר לְנִקְמָה בְּלִתִּי מִשְׁעֶרֶת, אֵלָּא בְּהִמְצָאָם בְּתוֹךְ הַכָּל יַעֲוִרוּ הַכּוֹחוֹת לְמָה שֶׁרָאוי בְּפַעַל הַזֶּה וְמָה שֶׁצּוֹנָתָהּ בּוֹ הַתּוֹרָה, כִּי הֵם יִשְׁעֲרוּ פְּעֻלָּם כְּפִי הַמְכֹּן הַתּוֹרָה, וְאִם הֵיוּ הַמְתַּעֲוִרִים מִצַּד הַתְּכִנָּה בְּלִתִּי טוֹבָה. וְעַל זֶה הַמִּשְׁל אֲשֶׁר בְּאָרְנוּ בְּזֹאת הַתְּכִנָּה, יִקָּשׁ וְיִמְצָא בְּיָתֵד הַתְּכִנּוֹת כָּלָן.

וּמִזֶּה הָעֵנִי הוּא, שֶׁפֶּאֶשֶׁר נִתְחַיֵּב מִהִסּוּדוֹת הַחֲסִידִים שֶׁהֵם חֲשֵׁף וְתַהוֹם וְרוּחַ מִרְכָּבִים שְׁלָמִים, כֵּן יִתְחַיֵּב הַמִּצָּא כָּלָל וְעַדָּה חֲשׂוֹבָה מִפְּרָטִים בְּלִתִּי חֲשׂוֹבִים, וּלְפִיכָּה יֵשׁ לָזֶה בְּכָבוֹד הַצָּבוֹר לְעוֹלָם.

וְאִם כֵּן אֶפְשָׁר, מָה לַעֲשׂוֹת יָקָר וְגִדְלָה בְּכָל־ מִרְכָּב מִפְּרָטִים חֲשׂוֹבִים כְּזֶה, שֶׁרָאוי לָזֶה מִלְּדַבֵּר לְפָנֵיהֶם בְּתוֹרָה, וְכָל שֶׁכֵּן בְּעֵנֵי יָקָר הָעֵרָךְ גָּדוֹל הַמַּעֲלָה כִּי מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית, שֶׁהַמְדַּבֵּר בּוֹ לֹא יִמְלֹט מֵאֶחָד מִשְׁנִים: אִם שִׂידַע בּוֹ, וְאִם שֶׁלֹּא יִדַּע בּוֹ. אִם יִדַּע בּוֹ, הִנֵּה הוּא עוֹבֵר עַל מָה שֶׁהִזְהִירוּנוּ (חגיגה יא ב): "אֵין דּוֹרְשִׁין בְּמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית בְּשִׁנִּים", וְאִם אֵינּוּ יוֹדְעֵי בּוֹ, הוּא עוֹשֶׂה בְּנַפְשׁוֹ שֶׁקָּר וּמִקָּל בְּכָבוֹד הַצָּבוֹר, וּמִזֶּה בְּנַפְשׁוֹ רוּם לְבָבוֹ, כִּי אֵין סִפֵּק שֶׁזֶה מְסַבֵּב מִמִּדַּת הַגָּאֻוָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד עָלָיו הַשְּׁלֹם (תהילים קלא א): "ה' לֹא גָבַהּ לִבִּי וְלֹא רָמוּ עֵינַי וְלֹא הִלַּכְתִּי בְּגִדְלוֹת וּבְנִפְלְאוֹת מִמֶּנִּי" - הוֹדָה כִּי רוּם הֵלֵב יָבִיא הָאֵדָם לְדַבֵּר בְּמָה שֶׁהוּא נִשְׁגָּב וְנִעְלָם מִמֶּנּוּ. וְאֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ זֹאת הַתְּכִנָּה הָרָעָה הוּא שֶׁפֶל מַעֲרָכּוֹ, אֵינּוּ יָכוֹל לַעֲמֹד בְּמָקוֹם גָּדוֹלִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (עירובין נד א): "וְאִם הִגִּיס דַּעְתּוֹ, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִשְׁפִּילוֹ", וְאָמַר הַכְּתוּב (משלי טז יח): "לִפְנֵי שֹׁבֵר גָּאוֹן".

וְהַתְּחִיבָה הַפְּנִיעָה בְּסִבַּת הַגָּאֻוָּה לְשִׁנִּי סְבוֹת - הַאֲחֶת: מִפְּנֵי שֶׁמִּדּוּתֵינוּ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְדָה כְּנֶגֶד מְדָה, וְאַחֲרָיו שֶׁבִּקֵּשׁ לְהִתְרומֵם יוֹתֵר מִן הָרָאוי לוֹ רָאוי שֶׁתִּכְנַע וְתִשְׁפֹּל מִדְּרָגָתוֹ. וְהַשְּׁנִית: כִּי טִבֵּעַ הַיְצִירָה חַיֵּב לִהְיוֹת כָּל דָּבָר מִתְקַיֵּם וְנִשְׁמָר בְּמָקוֹם הַנִּחְתָּה הַטִּבֵּעִי וְשִׁפְסַד כְּפִי־הִיא בְּזוּלַת מְקוֹמוֹ, כְּאֲשֶׁר יִקְרָה לְאֹיִר אִם יִנָּח לְמִטָּה מִהֵמָּה, אוֹ לְאֶרֶץ אִם תִּכְרַח לִהְיוֹת לְמַעַל מִהָאֹיִר. וְעוֹד, כִּי טִבֵּעַ הַיְצִירָה חַיֵּב לִהְיוֹת הָעֲלִיוֹנִים מַעֲתָדִים לְקַבֵּל הַשְּׁפִלוֹת, וְלִהְיוֹת הַתְּחַתּוֹנִים מַעֲתָדִים לְהִתְרומֵם, וּמִפְּנֵי זֶה אָמַר (אבות פ"א מ"א): "נִגְדַּ שְׁמָה אֲבָד שְׁמִיהָ", כִּי טִבֵּעַ הַמִּצִּיאוֹת כֵּן חַיֵּב.

וְנִתְבָּאָר זֶה בְּאָמְרוֹ (בראשית ב'): "וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה", כִּי הַשֶּׁמֶשׁ פּוֹעֵל וְעוֹבֵר בִּיסּוּדוֹת פֶּלֶם עַד מִרְכָּב הָאָרֶץ, וּבְסִבַּת תְּנוּעָתוֹ מַעֲלָה אֲדִים מִשְׁנֵי הִסּוּדוֹת הַתְּחַתּוֹנִים, עַד שִׁישִׁיבוֹ לַעֲצָמָם הִסּוּדוֹת הָעֲלִיוֹנִים שֶׁהֵם ה"אש" וְה"אֹיִר", כִּי ב"אֹיִר" הִנֵּה זֶה מְבָאָר שֶׁיִּקְבֹּל צוּרַת הַמַּיִם וְיִשׁוּב מְטָר נִתֵּן אֶרֶצָה, וְאָמְנָם, בִּיסוּד ה"אש" גַּם כֵּן אֶפְשָׁר בְּטִבֵּעַ הַבְּרִיאָה שֶׁיִּקְרָה זֶה, אֵלָּא שֶׁה' יִתְבָּרַר לְמַעַן רַחֲמֵינוּ הוֹצִיא זֶה הָאֶפְשָׁרוֹת מִכָּל הַמְּנוּחָה הַטִּבֵּעִי, כְּאֲשֶׁר גָּזַר שֶׁיִּקְוֶה הַמַּיִם אֶל מְקוֹם אֶחָד וְשִׁתְּרָא הַיְבֵּשָׁה, אֵף עַל פִּי שֶׁהַמְּנוּחָה הַטִּבֵּעִי יִתְחַיֵּב בְּהִפָּךְ.

עם היות - למרות. **מצד עצמו** - כשהיא לבדה. **בכלל אחד** - בתוך ציבור מסוים. **מאשר יכבד וכו'** - חסרונם שיש להם רצון נקמה מופרז. **בפעל הזה** - מעשה הנקמה. **הם ישערו** - כלל הציבור ינקום בצורה מבוקרת. **המכון התורני** - רצון התורה. **ואם** - גם אם. **מרכבים** - מהיסודות החסרים נוצרו מורכבים שלמים. **בכלל** - כוונת הר"ן לציבור שהוא דורש בפניהם. **שידע בו** - שהוא מבין את מעשה בראשית. **מקל** - מזלזל. **לפני שבר גאון** - לשבר, קדמה הגאווה. **הפניעה** - השפלת ה' את המתגאה. **ואחר** - ומכיוון. **בזולת מקומו** - במקום אחר (ממקומו הטבעי). **אם ינח וכו'** - האוויר שב ומבעבע למקומו למעלה. **נגד שמה אבד שמייה** - המגדל את שמו (שיכבדוהו), מאבד את שמו. **פועל ועובר** - משפיע. **שני היסודות** - המים והעפר. **שישיבו לעצמם** - ישתנו למים (עננים המורידים גשם). **ביסוד ה"אש" וכו'** - היתה אפשרות שהמים יתאדו ויספגו ביסוד אש, אך התוצאה היתה גשם רותח ולכן ה' מנע בחוקי הטבע אפשרות זו. **המנוחה הטבעי** - טבע המים להתפשט.